

BADANIA NAD TURYSTYKĄ W EUROPIE

Przedmiotem rozważań zawartych w niniejszej pracy, jest rozwój badań nad międzynarodowym ruchem turystycznym.

Od kilku lat, na seminarium doktorskim pod kierunkiem prof. dra hab. Wiesława Siwińskiego, prowadzone są badania nad ruchem turystycznym. Z dziedziny tej opracowano kilkanaście rozpraw doktorskich. Dotyczyły one głównie ruchu turystycznego jako rodzaju międzynarodowego ruchu osobowego oraz polityki turystycznej państw Unii Europejskiej.

Na seminariach doktorskich i konferencjach naukowych, organizowanych przez Polskie Stowarzyszenie Naukowe Animacji Rekreacji i Turystyki, szczególnie podkreślano, że początki badań nad turystyką sięgają końca pierwszej połowy XIX wieku. Przedmiot zainteresowań stanowiły wówczas miejscowości uzdrowiskowe, wypoczynkowe oraz kąpieliska. Niemiecki geograf J.G. Kohl¹ w swojej pracy pt. *Inny ruch towarzyski i stworzone przez niego (...) osiedla rozrywkowe, usługowe i kąpieliska* poruszał zagadnienia związane z ruchem turystycznym i jego wpływem na rozwój miejscowości, do których przyjeżdżają turyści w celach rekreacyjnych. Zaczęto zwracać uwagę nie tylko na zagadnienia geograficzne, ale również na wpływ ruchu turystycznego na gospodarkę regionów i poszczególnych miejscowości.

Na przełomie XIX i XX wieku rozwój miast sprawił, że zaczęły rosnąć potrzeby rekreacyjne, a co za tym idzie pojawiła się konieczność zabezpieczania tychże miast. W regionach atrakcyjnych zarówno klimatycznie, jak i krajobrazowo, powstawały i rozwijały się miejscowości wypoczynkowe, uzdrowiska i kąpieliska. Ich rozwój doprowadzał nie tylko do zmian w zakresie zabudowy, ale również przeobrażenia przyrodniczego.

J. Stradner², który jako jeden z pierwszych podjął próbę naukowego ujęcia geografii turystyki podkreślił, że właśnie ta gałąź geografii winna objąć wszelkie walory przyrodnicze i pozaprzyrodnicze. Stradner, zwracając uwagę na walory turystyczne pod względem środowiska przyrodniczego, jako pierwszy podjął się regionalizacji turystycznej Europy. Pod pojęciem regionów rozumiał Karpaty, Alpy, Wybrzeże Adriatyku i Jezioro Bodeńskie.

¹ J. Warszńska, A. Jackowski, *Podstawy geografii turystyki*, PWN, Warszawa 1978, s. 75.

² Ibidem, s. 79.

Wiek XX to okres, w którym badania nad turystyką rozwijają się szczególnie szybko. Do II wojny światowej badania dotyczące sfery turystyki odnosiły się głównie do krajów niemieckiej strefy językowej. W Niemczech zwracano uwagę przede wszystkim na problemy, które związane były z rozwojem narodowej bazy turystycznej, a także z turystyką wyjazdową. Na turystykę przyjazdową natomiast kładziono nacisk w Szwajcarii i w Austrii. Zarówno w Niemczech, Austrii, jak i Szwajcarii dostrzegano nie tylko pozytywne, ale również negatywne skutki krajowego i zagranicznego ruchu turystycznego. Przedmiot badań stanowiło przestrzenne rozmieszczenie ruchu turystycznego na tle warunków naturalnego środowiska, a także oddziaływanie turystyki na te warunki. W 1929 roku, w Berlinie został utworzony Instytut Badawczy Turystyki. Do głównych jego przedstawicieli należeli: A. Bormann, H. Daebeler i H. Poser. Do 1934 roku, kiedy to Instytut został rozwiązany przez hitlerowców, prowadzona była działalność naukowo-dydaktyczna, związana z turystyką, która skupiała się na zagadnieniach organizacyjnych, ekonomicznych, socjologicznych, prawnych, geograficznych, klimatycznych i medycznych.

We Francji badania nad turystyką pojawiły się na początku lat dwudziestych XX wieku, choć krajowy i zagraniczny ruch turystyczny rozwinął się tu już w początkach XX wieku. Za sprawą R. Blanchard'a pojawiło się pojęcie „przemysłu turystycznego”, który miał być „eksploatacją piękna kraju, który powinni zobaczyć obcokrajowcy”³. Francuscy teoretycy turystyki w swych pracach badawczych skupili się przede wszystkim na tematyce regionalnej – głównie Alp. W mniejszym stopniu poruszali zagadnienia związane z wybrzeżem morskim, które cieszyło się dużym zainteresowaniem wśród zagranicznych turystów. W odniesieniu do badań nad przestrzennym rozmieszczeniem ruchu turystycznego, zwracano uwagę na zagospodarowanie dróg dojazdu, a także planowanie warunków do odpoczynku i wszelkich usług turystycznych. Francuzi skupili się również na konieczności aktywizacji turystycznej obszarów wiejskich. Związane to było z zakładaniem przez mieszkańców miast tzw. „drugich mieszkań” Warto podkreślić, iż w latach trzydziestych XX wieku w Grenoble został powołany Instytut Geografii Alpejskiej.

W czasie II wojny światowej badania nad turystyką nie były prowadzone. Wyjątek stanowiła Szwajcaria i częściowo Francja. W 1941 roku w szwajcarskich miastach zostały powołane: Instytut Badawczy Turystyki w Bernie oraz Seminarium Ruchu Turystycznego w Sankt Gallen. Do dziś obydwa ośrodki odgrywają istotną rolę w badaniach związanych z turystyką.

Po II wojnie światowej badania nad turystyką poruszane były w takich krajach jak: Francja, Szwajcaria, Włochy, Austria, a także Republika Federalna Niemiec. Istotną rolę także odgrywały nie tylko reaktywowane, ale również nowo powstałe międzynarodowe organizacje turystyki. W 1947 roku,

³ Ibidem, s. 82.

Międzynarodowy Związek Oficjalnych Organizacji Propagandy Turystycznej przekształcony został w Międzynarodowy Związek Oficjalnych Organizacji Turystycznych – UIOOT z siedzibą w Genewie. Z dniem 01 stycznia 1975 roku UIOOT nosi nazwę Światowej Organizacji Turystyki – OMT, a siedzibą organizacji stał się Madryt. W 1947 roku, w Bernie zostało powołane Międzynarodowe Stowarzyszenie Ekspertów Turystyki. Skupiało ono naukowców z różnych części świata, zajmujących się problematyką związaną z turystyką w swoich krajach. Początek lat pięćdziesiątych wiązał się z utworzeniem w Monte Carlo Międzynarodowej Akademii Turystyki – AIT, której celem było prowadzenie teoretycznych badań odnośnie podstaw turystyki.

We Francji badania związane z turystyką skoncentrowały się nad turystyką masową mieszkańców miast do turystycznych regionów i związanych z tym następstwami przestrzennymi. Podjęte zostały próby badawcze, które dotyczyły gospodarczych funkcji turystyki, turystyki międzynarodowej, a także współdziałania teorii geografii turystycznej z praktyką gospodarczą i planistyczną. Wiele uwagi poświęcano także turystyce odnoszącej się do śródziemnomorskiego wybrzeża francuskiego. W latach sześćdziesiątych XX wieku, we Francji powstało wiele specjalistycznych, naukowych placówek, które nie tylko prowadziły własne badania nad turystyką, ale również koordynowały studia prowadzone przez instytucje rządowe i pozarządowe. Wśród najistotniejszych placówek można wyróżnić: powstały w Paryżu, w 1963 roku Ośrodek Wyższych Studiów Turystycznych oraz Ośrodek Studiów Turystycznych w Aix-en-Provence. Pierwszy z nich, zwraca uwagę przede wszystkim na geografie turystyki, natomiast drugi, posiadający najbogatszy na świecie księgozbiór odnośnie turystyki, zajmuje się badaniami o charakterze metodologiczno-teoretycznym.

Warto podkreślić, iż we Francji badaniami nad turystyką zajmują się niemal wszystkie uniwersytety. Współcześnie francuska nauka o turystyce może poszczycić się bogatym dorobkiem naukowym o zróżnicowanej tematyce metodologiczno-teoretycznej. W pracach teoretycznych znajdują się opracowania odnoszące się do francuskiej polityki turystycznej, do problematyki związanej z walorami turystycznymi i ich wpływem na aktywizację gospodarczą, do zasad zagospodarowania turystycznego poszczególnych regionów, a także założeń związanych z rozwojem ekonomicznym. Wśród francuskich uczonych z dziedziny turystyki można wyróżnić m.in. twórcę planowania regionalnego turystyki – P. Deferta, a także B. Barbiera, którzy podejmowali problematykę specjalizacji i typologii osadniczych jednostek w zależności od dominującej funkcji gospodarczej. Inni uczeni – J. Beaujeu-Garnier i G. Chabot interesowali się problematyką odnoszącą się do kategorii miast turystycznych. Warto dodać, iż badania ankietowe są tu szczególnie rozwinięte i stanowią istotny materiał do opracowań geograficznych, ekonomicznych oraz socjologicznych.

W Republice Federalnej Niemiec kontynuowano stworzony przed wojną dorobek naukowy. Szczególną uwagę zwracano na problematykę ekonomicz-

na, na masową migrację turystyczną w pobliżu wielkich, miejskich aglomeracji, a także znaczenie środowiska przyrodniczego dla turystyki. Istotną rolę w prowadzonych badaniach odegrał powstały w 1950 roku w Monachium Instytut Turystyki, a także utworzony w 1952 roku Instytut Turystyczny przy Uniwersytecie we Frankfurcie nad Menem. W latach sześćdziesiątych rozwinęły się badania nad kierunkami wyjazdów turystycznych, a także turystyką i rekreacją w aglomeracjach miejskich. Wśród wybitnych przedstawicieli badań można wyróżnić: J. Maier'a, J. Matznetter'a i K. Ruppert'a.

Austriackie badania nad turystyką odbywały się w Wiedniu, w Instytucie Geografii Wyższej Szkoły Handlowej, a także w utworzonym na tej uczelni w 1974 roku Instytucie Badawczym Turystyki. Przedmiotem badań były teoretyczne, a także ekonomiczne aspekty ruchu turystycznego tegoż państwa.

W Wielkiej Brytanii, podejmowane badania nad zagadnieniami związanymi z turystyką, odnosiły się przede wszystkim do wypoczynku osób mieszkających w miastach. Wskazywano również na miejsce turystyki w strukturze zagospodarowania przestrzennego kraju oraz na masową turystykę wyjazdową do południowych regionów Europy. Wśród najważniejszych badaczy wyróżnić można: J. A. Patmore'a, który interesował się wypoczynkiem mieszkańców miast i ich potrzebami, M. Pacione, który zwrócił uwagę na geografie turystyczną wsi, a także L. G. Simons'a, który podejmował problematykę związaną ze środowiskiem przemysłowym na wsi, a rekreacją.

We Włoszech zakres badań nad turystyką charakteryzował się dużą różnorodnością. Prowadzone były przez Instytut Turystyki, a także ośrodki akademickie z północnych i południowych Włoch: Mediolanu, Genui i Rzymu.

W Hiszpanii, w związku z panującą dyktaturą generała Franco, badania nad turystyką rozwinęły się stosunkowo późno. Koniec rządów dyktatorskich spowodował powstanie na Uniwersytetach w Barcelonie i Madrycie – Instytutów Turystyki, które z łatwością włączyły się do badań międzynarodowych w zakresie turystyki. W 1975 roku powstała Światowa Organizacja Turystyki z siedzibą w Madrycie.

Druga połowa lat osiemdziesiątych niesie za sobą pojawienie się w wielu krajach Europy nieznanego wcześniej problemu z zakresu turystyki, a mianowicie rozwoju turystyki ekologicznej. Turystyki, która uprawiana jest na obszarach wcześniej nie zagospodarowanych przez człowieka. Szwajcarski ekonomista J. Krippendorf jako pierwszy podjął się badań nad ekoturystyką, formułując i uzasadniając zarazem pogląd, iż rozwój turystyki pociąga za sobą negatywne skutki. Uważał, że rozwój przemysłu turystycznego ma większe znaczenie, aniżeli człowiek, czy przyroda, „(...) przyznać prawa człowiekowi oznacza przyznać prawa przyrodzie”⁴. Krippendorf uznał, iż środowisko naturalne, które jest podstawowym surowcem przemysłu turystycznego, raz

⁴ P. Schmitz, *Ist die Schopfung noch zu retten*, Echter, Wurzburg 1985.

utracone, jest niezmiernie trudne do odzyskania. Nawet jeżeli proces się uda, to jest on długi i drogi, a tym samym prawie nierealny⁵

Podsumowując rozważania dotyczące badań nad turystyką w Europie, istotne jest poruszenie problematyki związanej z metodami badawczymi. Stosowane metody badawcze w odniesieniu do turystyki, opierają się na informacjach wtórnych, które pochodzą z rejestrów, spisów oraz przedstawianych na mapach. Warto również wykorzystać metody, które wiążą się ze zbieraniem pierwotnych informacji. Ich podstawą są badania, które zostały zapożyczone z nauk społecznych – ankiety, wywiady, obserwacje⁶. Istotną rolę odgrywają także te metody i techniki, które wiążą się z pracą w miejscowościach turystycznych. Dzięki nim możemy nie tylko poznać wszelkie potrzeby turystów, ale również dokonać oceny turystycznych walorów przyrodniczych i poza przyrodniczych. Ważną metodą badawczą jest także analiza map fizycznych, klimatycznych oraz zdjęć lotniczych i satelitarnych. Wartościowe źródło informacji stanowią opracowania, które publikowane są przez wspomnianą wcześniej Światową Organizację Turystyki. Dotyczą one problemów turystyki w różnych aspektach. Zawierają informacje opisowe na temat poszczególnych państw i regionów turystycznych, a także dane statystyczne.

Opracowując dane związane z turystyką, należy stosować metody statystyczne, graficzne, ilościowe, parametryczne i nieparametryczne⁷. Dane przedstawia się za pomocą tabel, wykresów i map turystycznych, które są najodpowiedniejszym sposobem do prezentowania informacji turystycznej o danej miejscowości lub regionie. Mapa turystyczna winna podkreślać wszelkie walory krajobrazu, uwidaczniać walory zarówno przyrodnicze, jak i pozaprzyrodnicze miejscowości turystycznej oraz informować o infrastrukturze turystycznej.

Absolwenci studiów o kierunku Turystyka i Rekreacja, powinni w swojej pracy zawodowej w większym stopniu niż dotychczas wykorzystywać różne metody, techniki badań nad turystyką, ze szczególnym uwzględnieniem wpływu rozwoju turystyki międzynarodowej na gospodarkę narodową.

⁵ W. Alejziak, *Geneza i rozwój teorii*, AWF, Kraków 1998.

⁶ J. Warszńska, A. Jackowski, *Podstawy...*, op. cit., s. 42.

⁷ A. Kowalczyk, *Geografia turystyki*, PWN, Warszawa 2000.